

BACHELOROPPGAVE

Varetekt og Isolasjon.

Kandidatnummer 21
Aud Berit Hole.

Sosialt Arbeid
SOS5/302
Mars 2009

1.0 Innledning	3
2.0 Metode	4
3.0 Den teoretiske utbroderingen	6
3.1 Poststrukturalistisk blikk på fengsels institusjonen	7
3.2 Symbolsk Interaksjonisme	7
3.3 Erving Goffman (1922-82)	8
3.4 En undersøkelse blant varetektsfanger	8
4.0 Den norske fengselsinstitusjonen	9
4.1 Straffegjennomføringsloven av 2002	10
4.2 Fengselssystemet	11
4.3 Hva menes med i begrepene varetekt og isolasjon?	12
4.4 Isolasjonstiden, et lite innblikk	13
4.5 Den europeiske Torturovervåkningskomiteens kritikk	15
5.0 Hvem ivaretar fangen under varetekt og isolasjon	16
5.1 Kontaktbetjentarbeidet i varetekt	17
5.2 Økt delegering av oppgaver til kontaktfengselsbetjent	20
5.3 Sosialfaglig innblikk	21
6.0 Avslutning	22
7.0 Litteraturliste	24

1.0 Innledning

I denne oppgaven vil jeg forsøke å belyse temaet om varetekt og isolasjon.

Varetektsordningen har i en årrekke, vært gjenstand for diskusjon og kritikk. Antall fengsler og fangeplasser i Norge har økt jevnt de senere årene. Man ser også en økning av unge mennesker i Norske fengsler i dag i takt med en økning av narkotika relaterte saker. Dette betyr at en stor andel av de som til en hver tid befinner seg i et norsk fengsel, sitter i varetekt. Varetektsfengsling blir begjært av politiet i kortere eller lengre perioder mens en sak er under etterforskning. Det er det mest inngripende tvangsmiddelet vi har i Norsk rett. Særlig inngripende blir det for den innsatte dersom retten i tillegg beslutter bruk av isolasjon under varetektsperioden. Bruken av isolasjon reiser spørsmål av både etisk og juridisk karakter, i enkelte saker får politiet rettens medhold i at den siktede skal sitte i varetekt/isolasjon over lang tid. Dette blir sterkt kritisert fra internasjonalt hold og fra forskere. I nyere tid har en veldokumentert forskning vist at skadevirkningene er betydelige for en som sitter på full isolasjon. Følger av isolasjon kan være konsentrasjonsproblemer, kommunikasjonsvansker, depresjon, psykosomatiske plager, søvnproblemer, selvmordstanker og sinne, og kan føre til problemer i ettertid for den innsatte. Særlig inngripende blir varetektsfengsling med tanke på at en person er under mistanke og ikke dømt for noen kriminell handling. Det vil si at det alltid vil være en mulighet for at den varetektsfengslede er uskyldig.

Institusjonen fengselet som oppbevarer den innsatte under varetekt/isolasjons tiden er delegert et stort ansvar. Den fengslede er helt og holdent pris gitt denne institusjonen ved at han/hun er fratatt sin handlefrihet og selvbestemmelsesrett, alt er blitt uforutsigbart.

I oppgaven vil jeg først komme inn på den teoretiske vinklingen gjennom ulike teoretikere jeg har benyttet meg av for å få en bredere forståelse av temaet varetekt og isolasjon. Det er viktig med grunnleggende teori for å få et godt fundament i oppgaven. Deretter har jeg tatt for meg hva Norske Fengselslover sier, og videre forsøkt å forklart hva fengselsinstitusjonen kan inneholde. Dette for å få en litt mer helhetlig oversikt, og et innblikk i fengsels institusjonen, hvor fangen oppholder under varetekt og isolasjons perioden. Videre i oppgaven tar jeg for meg begrepene varetekt og isolasjon, med påfølgende kritikk fra Den europeiske Torturovervåkningskomiteens av den utstrakte bruken av varetekt og isolasjon i Norge. Deretter vil jeg forsøke å belyse den viktige rollen fengselsbetjenten har under varetekt og

isolasjonsperioden. Dette med tanke på muligheten til å best mulig kunne ivareta og tilrettelegge for fangen under fengselsoppholdet. Som en liten avslutning for å snevre oppgaven litt inn, har jeg valgt å ta de sosialfaglige brillene på. På bakgrunn av dette vil problemstillingene i oppgaven lyde som følge:

*-Hva kjennetegner varetekt og isolasjon i Det Norske Fengselsinstituttet?
-Hvordan ivareta fangen under varetekt og isolasjons perioden?*

Det første jeg vil gjøre rede for i oppgaven er bruk av metode, og den litteraturen jeg finner mest relevant i henhold til problemstillingene i oppgaven.

2.0 Metode

Metode er et ord som stammer fra gresk (methodos) og betyr ”*det å følge en bestemt vei til et mål*”. Ordet metode innenfor forskningsvirksomheten uttrykker at man følger en planmessig vitenskapelig fremgangsmåte (Finstad og Høigård (red)- 2006). En samler inn informasjon gjennom data eller fakta for å belyse et valgt tema, de innsamlede data kalles for empiri.

Metoden er et hjelpemiddel som hjelper oss til å analysere, tolke, bearbeide og organisere data på en systematisk måte. Videre anvendes ulik teori for analyseringen av det innsamlede data-materialet. Vi finner to begreper som er viktige i denne sammenheng, validitet og reliabilitet. Validitet omhandler datagrunnlagets gyldighet, det vil si hvor relevante dataene er for problemstillingen. Det andre begrepet reliabilitet betyr graden av pålitelighet, med det menes at vi gjennom gjentatte målinger med samme måle enhet oppnår samme resultat. Høy reliabilitet er en forutsetning for høy validitet (Halvorsen-2002).

Denne oppgaven bygges opp som en ren litteraturstudie der jeg benytter meg av allerede innsamlede data og av noen artikler og kronikker hentet fra media. Det finnes mye relevant litteratur rundt temaet varetekt og isolasjon. Det er naturlig for meg å velge en hermeneutisk analytisk tilnærming til oppgaven.

Hermeneutikken oppstod opprinnelig innen teologien, til bruk i fortolkning av bibeltekster. Den moderne hermeneutikken (tolkingslære) består i å studere særlig de historiske og sosiale sammenhengene som er bakgrunn for tekster som skal fortolkes (Oltedal-2005). Gjennom den kvalitative metode innhentes fyldige data om personer og situasjoner. Siden analysering av innhentete materiale spiller en sentral rolle i kvalitativ metode, vil det være naturlig med en

hermeneutisk analytisk tilnærming. Dette innebærer at man legger vekt å forstå en handling, og fokusere på meningsinnhold som ikke er umiddelbart innlysende (Halvorsen- 2002).

I oppgaven har jeg brukt litteratur skrevet av filosofen Michel Foucault (1999) ”*Overvåkning og Straff*”, om det moderne fengsels historie. Jeg har valgt Foucaults bok for å få en mer helhetlig forståelse av institusjonen der fangen oppbevares under innesperringen. Jeg vil med hans litteratur prøve å belyse de bakenforliggende intensjonene med selve fengselsinstitusjonen. Dette er kanskje Foucaults (1926-84) mest innflytelsesrike verk, en bok han selv satte meget høyt i sitt forfatterskap. Foucault søker gjennom boken å forklare maktens rolle i fremveksten av det moderne fengselssystemet, noe som er relevant i henhold til temaet i denne oppgaven.

En annen bok jeg har hatt stor nytte av i oppgaven er sosiolog og sosialantropolog Erving Goffmans ”*Anstalt og menneske*”. I min leting i diverse litteratur til oppgaven oppdaget jeg raskt Goffmans tekster, de var å finne i samtlige bøker og artikler jeg fant om fengselsinstitusjonen. I Goffmans bok ”*Anstalt og mennesker*” skildrer han på en fascinerende måte forholdet mellom fangen og institusjonen, i denne sammenheng fengselet: hva disse institusjoner ”*får ut av*” klienten, og hva klientene ”*får ut av*” tilværelsen innenfor murene ”*på godt og vondt*” (Goffman- 1967).

For å kunne gå dypere og underliggende inn i problematikken rundt varetekt og isolasjon har jeg benyttet meg av Finstad og Gjetviks (1980) bok ”*Varetektsfanger forteller*”. Boken bygger på samtaler med 51 varetektsfanger som lot seg intervju. Boken gjør det mulig å få en dypere innsikt i opplevelsen av varetekt og isolasjonstiden.

Jeg vil også benytte meg av aktuelle artikler, innlegg og kronikker om varetekt, isolasjonsproblematikken og fengselsinstituttet fra aviser. Temaet er stadig i medias fokus og dette gjør at fokuset blir enda sterkere ute blant den allmenne befolkning. Artikkene er skrevet av pårørende, innsatte og politikere. Temaene som behandles er varetekt, isolasjon og om det å sitte alene på en celle 23 timer i døgnet. Et eksempel er en kronikk i Bergens Tidende: ”*Den innsatte satt i isolasjon med tannverk i 5 måneder, tannverk er vondt og grusomt, men når han verket slapp han å tenke på isolasjonen. Videre utaler han: Jeg føler meg som en ensom ulv, og ensomme ulver blir farlige*”.(Gerda Frøyen, *Bergens Tidende* 10.02.09). Hva mener han egentlig med at ensomme ulver kan bli farlige? Jeg velger å ta med noen innspill

fra disse artiklene for å underbygge diskusjonen i oppgaven. Videre vil jeg belyse det teoretiske grunnlaget for denne oppgaven.

3.0 Den teoretisk utbroderingen

For å få en bedre forståelse og et godt grunnlag for å kunne diskutere problematikken rundt temaet varetekt og isolasjon, er det viktig å kartlegge den teoretiske innfallsvinkelen for oppgaven. Fengselslitteraturen er omfattende og variert. Fengsler og selve fengslingsprosessen er blitt beskrevet både skjønnlitterært og sosiologisk, og innfallsvinklene er mange. I analysen av varetekt og isolasjons problematikken i Det Norske Fengsel vil jeg hovedsakelig ta utgangspunkt i sosiologisk perspektiv. Det vil være naturlig og få en helhetlig oversikt over fengselsinstituttet, der varetektsfangene oppholder seg. Dette vil jeg prøve å belyse med et poststrukturalistisk blikk på fengselsinstitusjonen, gjennom filosofen Michel Foucaults forståelse rundt temaer som straff, overvåkning og fengselsinstituttet. En annen sentral teoretiker i denne sammenheng er professor i rettssosiologi Thomas Mathiesen som underbygger mye av det Foucault skriver.

Ifølge Schiefloe, (2003) trenger vi begreper for å gjenkjenne og kategorisere fenomener, teorier er hjelpemiddel for å bedre kunne forstå mønstre og sammenhenger. En sentral teoretiker som har belyst temaer rundt de totale institusjoner er Erving Goffman, med sin dramaturgiske analysering av de totale institusjoner. Han bygger sitt teoretiske grunnlag ut fra ”symbolsk interaksjonisme”, med perspektiv på sosial rolle, for å gi oss en forståelse av samspill mellom anstalt og menneske. For å få en dypere innsikt i denne problematikken vil jeg også benytte Finstad og Gjetviks sin bok, ”Varetektsfanger forteller”. Først vil jeg belyse Michel Foucaults filosofi rundt selve fengselsinstituttet der varetekt og isolasjons fangen oppholder seg.

3.1 Poststrukturalistisk blikk på fengsels institusjonen

Begrepet poststrukturalisme har oppstått som en reaksjon mot det som oppfattes som mangler hos strukturalismen. Strukturalismen ser den sosiale virkelighet som virkelig, og oppfatter ordene og symboler som objektive fenomener. Poststrukturalismen ser på den sosiale virkeligheten som en sosial konstruksjon, og ordene og de andre symboler som sosiale konstruksjoner. Poststrukturalismen mener det er mennesket som har oppfunnet ordene, og ved at vi bruker dem, skaper vi den sosiale virkeligheten. I sammenheng med dette skapes vi som sosiale vesen i gjennom bruk av symbolene i vår sosiale virkelighet. Michel Foucault blir kalt poststrukturalist fordi han har lagt vekt på at språkbruken formes av de historiske

omstendigheter, ikke minst av maktforholdene. Han har forsøkt å påvise hvordan diskursen, den herskende ”normale” språkbruken på et samfunnsområde, avspeiler maktforhold og vedlikeholder dem. Han mener at det vitenskapelige språk har et maktspekt som bidrar til å legitimere maktbruk og undertrykking, noe han viser i sin kritiske analysing av det moderne fengselssystemet. I forventninger som betegnes som det *normale* ligger det mye makt, uten at vi kan peke på bestemte personer, eller hvilke institusjoner som utøver denne makten. Vi underkaster oss normer og virkelighetstokninger. Foucault mener ”*makten er overalt*”, den går i ett med samfunnet og kleber ved alle sosiale prosesser og relasjoner (Repstad- 2007). Sentralt i denne sammenheng står Foucaults mest innflytelsesrike verk ”Overvåkning og straff, der han forsøker å forklare maktens rolle gjennom fremveksten av det moderne fengselssystemet. Offentlig tortur og henrettelser forsvinner som straffereaksjoner rundt 1825 og blir avløst av det sterkt disiplinerte fengselsinstituttet. Dette resulterer i en utvikling av et kontroll - og dressursystem som kan oppleves som mer grusom og inhumant en fysisk avstraffelse. Foucault ser på dagens fengsel som et uttrykk for en overvåknings og disiplineringsteknikk for å ha kontroll over, og beskytte samfunnet for en gruppe mennesker. Han mener videre at det er en teknikk for innlemmelse og utelukkelse, og en maktmekanisme som i våre dager gjennomsyrrer store deler av samfunnet. Vinklingen og tolkingen i Foucaults verk belyser i høyeste grad oppgavens problematikk (Foucault-1999).

Når en mistenkt blir satt i varetekt er dette kanskje det første møtet med institusjonen fengsel og dets kultur som jeg vil komme til senere i oppgaven. Mange hevder at poststrukturalisme er nært beslektet med det teoretiske perspektivet symbolsk interaksjonisme som jeg videre vil belyse.

3.2 Symbolsk Interaksjonisme

Symbolsk interaksjonisme er en viktig retning i sosiologien. Utgangspunktet med denne type sosiologisk analyse er den mening som aktører tillegger objekter, mennesker og sosiale situasjoner. Den har sitt utspring fra den amerikanske sosialpsykologen og filosofen, George Herbert Mead (1863-1931). Han skrev om det sosiale selvet og menneskets identitetsutvikling. Hovedtanken til Mead er at samfunnslivet utgjøres av interaksjonen mellom mennesker som hele tiden foregår gjennom språket og annen symbolsk adferd (Østerberg-2003).

Teorien er bygget på tre grunnleggende forutsetninger. For det første at virkeligheten konstitueres av sosial konstruert mening og meningskonstruksjoner, og virkelighetsbildet blir grunnlaget for kulturdannelse og sosiale strukturer. Den andre forutsetningen er at

meningskonstruksjoner er produktet av den sosiale interaksjonen. Det tredje sentrale poenget er at meningskonstruksjonene ikke er endelig gitt. De blir tolket og endres kontinuerlig som en del av et skapende og dynamisk sosialt liv (Schieffloe-2003).

3.3 Erving Goffman (1922-82)

Den dramaturgiske analysen, som ble utviklet av Erving Goffman (1922-82), er et viktig bidrag fra symbolsk interaksjonisme. Bildet av samfunnet som et virkelighets teater er for Goffman et fruktbart utgangspunkt. Det sosiale livet i form av interaksjon fremstår som en forhandling mellom individet og omgivelsene om selvbildet og identitet. Individet er aktør i den forstand at det spiller roller i gitte sammenhenger. Vi opptrer i den forstand at vår adferd vises for et publikum "frontstage", men vi representerer mer enn det vi viser for publikum "backstage". Publikum spiller selv roller med i spillet mener Goffman, publikum har makt over din rolle, ved å gi din rolle en karakter. *Vi handler derfor ut i fra en betraktning av andres betraktning.*

Goffman hevder at vi styres av situasjonen vi står i, det er ikke selvet som uttrykker seg i situasjonen, men snarere situasjonen som gjør selvet til en rolle. En "dramatisk effekt" oppstår i situasjonen og må gjøres troverdig ovenfor oss selv, og våre motspillere. Vi kan bli utsatt for mye ambivalens, for hva er egentlig forskjellen på selvet og rollen? Hva er det som driver oss, motiverer oss til et slikt rollespill? Er sosialt liv et spill hvor vi bedrar oss selv og blir bedratt hele tiden? Er vi opportunister eller strategiske aktører som hele tiden stresser med vår inntrykkskontroll? Goffmans teori griper direkte og høyst treffende inn i dobbeltheten ved livet i det moderne samfunnet. I moderne systemer kommer differansene mellom selvet og situasjonen klart til uttrykk. Dette vises tydelig gjennom Goffmans dramatiske eksempel på ytre rollestruktur i boken om "*Den totale institusjoner*", total i den forstand at kontrollen over de innsatte søkes å bli fullstendig. Goffmans interesse retter seg særlig her mot forholdet mellom systemet og selvet (Goffman-1967).

3.4 En undersøkelse blant varetektsfanger

Liv Finstad er professor og instituttleder ved Institutt for kriminologi og rettsosiologi ved Universitetet i Oslo. Hun har blant annet arbeidet med fengselsforskning og sosialt arbeid som er relevant i henhold til denne oppgaven.

Materialet i boken bygger på omfatter samtaler med 51 varetektsfanger. Temaet og innfallsvinkelen passer godt inn i analysen angående varetekt og isolasjons problematikken. Ifølge Finstad og Gjetvik (1980) forteller varetektsfangeren at varetekt ofte oppleves som verre

enn domssoning, og de forteller videre om krenkelsesprosessen, som står i klart samsvar med Erving Goffmans beskrivelser om den totale institusjonen. Tiden i fengsel beskrives som død og uproduktiv, en dveletilstand som setter spor fysisk og psykisk.

Finstad og Gjetvik (1980) bok henter blant annet tematikk fra emner innenfor fengsels sosiologien. Blant annet om fangekulturen, fengselets indre liv og begrepet kriminell subkultur. Boken beskriver fengselet i forhold til det omkringliggende samfunn, linjer mellom fengsels samfunnet og samfunnet utenfor murene. Her nevnes Foucault beskrivelse av hvordan fengsels opphold kan ha en tilbakevirkende kraft på samfunnet. Og videre Thomas Mathisens perspektiv om ”*Den skjulte disiplinering*”. Med dette mener han Statens fysiske maktmidler - politi og fengsler - har ikke monopol på å disiplinere. For ved siden av statens voldsapparat finnes det en mer usynlig politisk disiplinering. En annen innfallsvinkel som er nevnt er fengselet som undertrykkelsesmaskin, der man beskriver varetektsperioden skadelige virkninger sett fra fangens synspunkt. Ifølge Goffman (1967) er institusjonen total gjennom at alle aktiviteter foregår under samme tak, og den er nøye skjemabelagt, og at alt skjer til en viss tid. Murer og låste dører avgrenser kontakt med verden utenfor. Goffmans betraktninger av krenkelses prosessen er beskrivende her, han mener det skjer noe med individet når det innlemmes i den totale institusjon. Institusjonen tilstreber seg en forandring av personligheten, og for å få til dette bryter en ned individets selvbilde (Finstad - Gjetvik-1980).

Gjennom å sette seg i fangens situasjon som er levende beskrevet gjennom Liv Finstads bok, ser man hvilket dilemma fengselsbetjentene befinner seg i. Fengselsbetjenten er en hovedperson i fangens liv, men innehar en vanskelig og utfordrende dobbeltrolle; som omsorgsperson, og den som skal ivareta alle sikkerhets rutiner og kontroller av fangen. For å få en litt mer helhetlig oversikt over varetekt - og isolasjon, retter jeg først blikket mot Norske Fengselslover.

4. 0 Den norske fengselsinstitusjonen

Med et historisk tilbakeblikk fikk Norge sin første fengselslov i 1857. Lov om fængselsvæsenet som inneholdt regler om behandling av straff- og varetektsfanger. Vi fikk en ny lov om Fængselsvæsenet og Tvangsarbeide i 1900, denne gjaldt frem til 1958. Da fikk vi fengselsloven av 12. desember 1958. Den siste gjeldende er straffegjennomføringsloven tråde i kraft 1. mars 2002 med nye viktige føringer, spesielt med tanke på varetekt og isolasjonsinnsatte.

I følge Mathiesens (2006) ” *Kan fengsel forsvares*”, er dagens fengsel mer spesialiserte nå en tidligere, ved at et overordnet og nødvendig kriterium for å kunne settes i fengsel er at man er under mistanke eller funnet skyldig i en handling som er definert som kriminell. Ifølge legalitetsprinsippet nedfelt i Grunnloven §96:” *Ingen kan dømmes uden efter Lov, eller straffes uden efter Dom,*” (Norges Lover – Lovsamling for helse og sosialsektoren 2006-2007). En person som sitter i varetekt, er derfor å betrakte som uskyldig, da det ikke er inntruffet en rettskraftig dom.

Goffman (1967) definerte fengsler – på lik linje med kloster, psykiatriske sykehus og militærleire - som totale institusjoner. Det karakteristiske ved en total institusjon er i følge hans definisjon at alt foregår på samme sted; arbeid , fritid og søvn. Alle de primære behovene dekkes innen ett og samme system. Goffmans (1967) beskrivelse er også treffende for norske fengsel. Institusjonen symboliseres ved at den er avgrenset fra resten av omverdenen, ved høye murer, piggtråd, låste dører og geografisk isolering. Dette gjør at den innsattes kontakt med omverden svekkes eller opphører. Goffman hevder videre at den totale institusjonen har iboende egenskaper som direkte kan motarbeide institusjonens mål – så som at den innsattes behandling eller mulighet til forbedring (Finstad og Høigård red.-2007). Det norske fengsel har i dag blant annet som oppgave å ivareta samfunnets behov for straff og trygghet, og påvirke innsattes evner til å vurdere og velge alternative handlinger. Visjonen i fengselet er målrettet soning for å få et tryggere samfunn, og ivareta og motivere den innsatte under fengselsopphold.

4.1 Straffegjennomføringsloven av 2002

Straffegjennomføringsloven av 2002 skal gi større fleksibilitet for individuell tilpasning enn den fengselsloven la opp til. Det var noen viktige endringer i forhold til fengselsloven av 1958, og en av de var som følge : ”*Økt fokus på varetektsinnsatte og forebygging av skadelige virkninger av isolasjon, jf. Strgjfl. § 2 andre ledd og kapittel fem*”. Med en gang en person kommer innenfor slusen i et fengsel og låses inn, skal det etter visjonen straffegjennomføringsloven av 2002, være fokus på rehabilitering, og tett oppfølging av den innsatte med tanke på skadelige virkninger, spesielt under isolasjon. Dette er mennesker som er kommet i en stressrelatert situasjon i livet sitt. Sett ut i fra sosialt arbeidsteori grunnlag er det viktig og imøtekomme og ivareta den enkelte, med tanke på å hjelpe og motivere vedkommende til å komme seg videre (Storvik - 2003).

4.2 Fengselssystemet

Fengselet var fra første stund en ”*legal innseperring*” og en frihetsberøvelse som har en funksjon å forbedre forbrytere. Varetektsfangen opphører nå å være et ”voksent” menneske med handlefrihet og selvbestemmelsesrett. Denne ”*legale innesperring*” skal virke til en forbedring av fangen som en forbedringsanstalt under rettsvesenet. Fengsel er i vårt samfunn en særlig stigmatiserende reaksjonsform. (Foucault -1999). Mathisen(2007) hevder i den sammenheng at de som settes i fengsel er *svarte*. Vi andre, utenfor, kan definere oss som desto *hvitere*: vi kan betrakte oss selv som riktigere, bedre, og mer ufarlige en dem.

Fengselsstraffen av disse få, symboliserer ufeilbarligheten av de mange. Mens fangen utsettes for en omfattende stigmatiseringsprosess på vei inn i fengselet, utsettes han/hun aldri for en tilsvarende avstigmatisering på vei ut. Dermed forblir fangene svarte, slik at vi kan forbli hvite (Mathisesen-2007).

Fengselet har en autoritær og hierarkisk oppbygging, på toppen er fengselsledelsen, så inspektørene og førstebetjentene, deretter de vanlig betjentene. På bunnen sitter fangene og hvert nivå har sine bestemte funksjoner. Fangenes *lydighetsrolle* understrekes i reglementer og den daglige praksis. Fengselsledelsens maktposisjon er total og ubegrenset og varetektsfangen er *Den Underordnede*. Hva en fange opplever i varetekt kan dekkende oppsummeres gjennom Goffmans begrep krenkelsesprosessen. Som Goffman sier, ” *Ved innlemmelse av den totale institusjonen trer fangen inn i en rekke ydmykelser, krenkelser, nedverdigelser og frihetsberøvelse*”(Goffman-1967).

Foucault (1999) søker å forklare maktens rolle i fremveksten av det moderne fengselssystemet. En kontroll og et dressursystem som kan oppleves som mer grusom og inhuman en fysisk avstraffelse. Han mener videre at det moderne fengselet er uttrykk for en overvåknings og disiplineringsteknikk. Frihetsberøvelsen og tvang er det fremste kjennetegnet ved varetektsordningen og mye tyder på at varetekt og isolasjon er en lidelse og setter sine dype spor. En fanges uttales underbygger dette i Finstad og Gjetviks bok (1980): ”*Varetekt er ti reiser verre enn dom*”. Varetekten kommer uten forvarsel, og varetektsfangen har liten sjanse til å forberede seg og omstille seg til umyndiggjørende og tvangspregede rutiner. Varetekten har en knugende uvisshet rundt seg, både tidsmessig og om hva som skal skje med deg videre.

Justisminister Storberget har i sitt debattinnlegg i Verdens gang 08.10.08 et synspunkt om følgende problematik: ”*Straff som virker*”. Skal det satses mer isolasjon eller rehabilitering? ”*Vi vet at ensomhet og isolasjon gir dårlige utviklingsmuligheter for mennesker som sliter*”. Han mener et sporskifte må til og det kan skape bedre vekstvilkår for dem som er under soning. Målet er et varmere samfunn det gjelder også innenfor fengselsmurene, utaler Storberget i artikkelen sin. Ensomhet og isolasjon vet vi gir dårlige utviklingsmuligheter for mennesker som sliter (Justisminister Knut Storberget, Verdens Gang, 8. oktober 2008).

Hvordan den uttalelsen skal tolkes, kan sikkert diskuteres. Det han skriver i artikkelen sin er at tilværelsen i et fengsel i størst mulig grad bør gjenspeile livet ute i samfunnet, det er det beste for den innsatte og det beste for samfunnet uttaler han videre. Dette innlegget fra Storberget har gode intensjoner og er i sosialpolitikkenes ånd. Videre vil jeg belyse begrepene varetekt og isolasjon.

4.3 Hva menes med i begrepene varetekt og isolasjon?

Varetektsinnsatte utgjør den største gruppen av innsatte i norske fengsel i dag, når man sitter i varetekt sitter man i prinsippet 23 timer i døgnet på cellen, med en time lufting.

Varetektsfengsling og isolasjon benyttes som tvangsmidler av påtalemyndigheten mens etterforskning pågår. Retten fastsetter en lengste tid for varetektsfengsling med eller uten isolasjon i 4 uker, men den kan forlenges av tingretten med inntil 4 nye uker, dersom vilkårene fremdeles ikke er oppfylt. En person som sitter i varetekt blir derfor ofte fremstilt til rettsmøter, her blir det også gitt en fastsettelse om isolasjon. Etter straffeprossloven § 186 andre ledd kan retten beslutte delvis isolasjon, som betyr at innsatte nektes samvær med bestemte innsatte i samme sak. Etter straffeprossloven § 186 a kan retten beslutte fullstendig isolasjon, der den innsatte utelukkes fra alt felleskap med andre innsatte, med begrunnelse i bevisforspillelsesfare. Den innsatte sitter i prinsippet 23 timer på celle, noe som innebærer en stor belastning for enkeltmenneske. Det er ikke uvanlig med reaksjoner som man ser i form av depresjon, tilbaketrekking, aggresjon, angst og suicidale tendenser. Etter retningslinjene i strfgjl. av 2002 skal fengselsprest, sosialtjenesten og annet personell vie denne gruppen innsatte særlig interesse.

Er varetekt og isolasjon er et nødvendig onde? Statsadvokat Johan Øygaard ved Riksadvokatembetet skriver i sin artikkel at: ” *Varetekt er et nødvendig onde.*

Frihetsberøvelse ved innesperring er samfunnets mest inngripende tiltak i bekjempelse av

kriminalitet. Varetekt er et nødvendig onde fordi: Frihetsberøvelsen finner sted uten at det er konstatert at den varetektsinnsatte er skyldig i straffbare forhold. Det vil etter omstendighetene være en risiko for at den varetektsfengslede er uskyldig. Dersom grunnlaget for mistanke faller bort, vil varetekten oppleves som urettferdig og personlig belastende inngrep”(Johan Øydegaard - artikkel i ”Kvalitet i varetektsarbeid”, Danielsen og Karlsen-2007).

Dersom straffen ikke lenger rammer kroppen fysisk, hva kan man da gripe fatt i?

Når soningen ikke lenger skal arte seg som fysisk lidelse, bør straffen ha dybdevirkning på tankene, viljen og dets tilbøyeligheter, og oppnås dette i kraft av å sitte innelåst alene på en celle 23 timer i døgnet i kanskje opp til flere måneder? For å underbygge dette, vil jeg prøve å gå litt dypere inn i hva isolasjonstiden innebærer.

4.4 Isolasjonstiden, et lite innblikk

For en person som kan ha begått en kriminell handling, kan det å miste friheten og bli satt i fengsel på isolasjon, kan det være risiko for at negative faktorer blir utløst. Noen kan ha personlighetsforstyrrelser med liten impuls kontroll, og mange har utstrakte rusproblemer. Varetektsfengsling, og spesielt restriksjon om isolasjon, innebærer en stor endring i livssituasjonen, stiller betydelige krav til gode omstillingsevner. Det kan foreligge mange negative hendelser i forkant av fengslingen og den innsatte er ofte redd for den nye situasjonen og har liten kontroll over egen situasjon. De blir isolert fra familie og venner, og de kan føle skam og ydmykelse og frykt for rettslige instanser. Den sosiale isolasjonen er også en viktig faktor, da de sitter 23 timer i døgnet isolert på cellen i sitt eget selskap. Det gir lite ytre stimuli, og det kommer mange tanker og en stor mengde skyldfølelse som man er overlatt til seg selv med (Retterstøl,N-Ekeberg,Ø-Mehlum,L-2002).

23 timer på en celle, bare med sine egne tanker gjør noe med et menneske, spesielt unge mennesker som kanskje er fengslet for første gang. Et felles problem for mange som sitter på isolasjon er at det utløser psykiske problemer, mange sliter med angst og store søvnproblemer. Den norske psykiateren Tor Gammen (2001) gjorde en undersøkelse blant varetektsinnsatte som satt isolert i perioden 1990-93. Det ble påvist at etter 4 uker i isolasjon kunne man se en rekke plager hos de innsatte, der de mest alvorlige plagene var selvskading (kutt i armer /ben eller ved å svelge skarpe gjenstander), angst og depressive reaksjoner. 84% av de innsatte som var med i undersøkelsen falt under denne kategorien. Av andre mindre alvorlige plager var magesmerter, hode- nakke- og rygg smerter, konsentrasjonsproblemer og søvnvansker. Dette

er den mer akutte typen, men det er også mistanke om en annen type skade som kroniske skader som utvikler seg over tid og ut over tid etter isolasjonen er opphørt. De kroniske skadene kjennetegnes ved tap av energi, apati, sosial tilbaketrekking og vedvarende angstproblemer (Tor Gammen- 2001- Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskap).

Etter en uke på isolasjon kan man hos noen se psykotiske tendenser og emosjonelle ukontrollerte utbrudd. Angst, depresjoner og fortvilelse kan bli fremtredende, og det hender at en innsatt knuser cellen sin. Selv om dette kan være utrykk for sinne og depresjon, kan det også være et rop om hjelp til å få slutt på kaotiske tanker. Ved celleknusing går det ut over døde ting, mens det i andre tilfeller kan føre til selvdestruktive handlinger eller i verste fall selvmordsforsøk. Dette kan gi konsekvenser for den innsatte ved nye sanksjoner, at man blir flyttet til en strippet celle i en periode, noe som strider mot alle prinsipper i sosialt arbeids teorigrunnlag, om å ha hovedfokus på ”person i situasjon” og med det grunnlag yte hjelp den innsatte i den oppståtte situasjonen.

Å være helt alene er en stor belastning og en vanlig historie som går igjen er som 21-åringen som satt inne for første gang. Han sa: ” *Den jeg snakker mest med er i grunnen meg sjøl.*” Hans kontakt med andre fanger besto i at han vekslet noen få ord med ganggutten og med fangen i cella ved siden av, han ” prata i vinduet” som det heter. Nettopp pratingen i vinduet er redningen for flere: ” *Hadde jeg ikke fått pratet i vinduet , så hadde jeg blitt gæern*”, sa en annen unggutt, selv om dette selvsagt er strengt ulovlig, er det en måte å få litt menneskelig kontakt på (Finstad – Gjetvik -1980, s62).

Den innsatte med restriksjon om isolasjon, er avhengig av profesjonsutøvere med kompetanse som kan drive forebygging av de skadelige virkningene ved denne formen for restriksjoner under fengselsoppholdet. Det kan gi et mye bedre grunnlag og virke forebyggende for utvikling og motivasjon i den eventuelt videre soningen for den innsatte.

4.5 Den europeiske Torturovervåkningskomiteens kritikk

Den europeiske Torturovervåkningskomité omtales videre i oppgaven som CPT. CPT har etter besøk i norsk fengsel laget en grundig rapport av 27. mai 1998. Komiteen er særlig opptatt av Norge sin bruk av restriksjoner, som brev- og besøksforbud og total isolasjon. Hovedpunkter i rapporten inneholder mellom annet: Som ved tidligere besøk 1993, 1997, 1999 har CPT kritiske merknader. CPT mener at straffeprosessloven bør ha absolutte grenser for hvor lenge en varetektsfengslet person kan være underlagt isolasjon. Pr. i dag er Norge det

eneste landet i Europa som fortsatt benytter seg av fullstendig isolasjon i varetektsperioden i enkelte saker og dette spesielt saker relatere til narkotika. Forebygging av tortur og mishandling eller nedverdiggende behandling er CPTs hjertesak. Bruk av isolasjon i norske fengsler gir fortsatt CPT grunn til bekymring når man ser at fanger sitter i varetekt og isolasjon over meget lang tid, i ett tilfelle 1 1/2 år. Videre påpeker CPT at det å bli fratatt friheten og satt i varetekt er et stort inngrep i et menneskelig liv, og ekstra belastende er det for den som er blitt idømt restriksjoner som isolasjon. Dette underbygges med at varetekt og isolasjonstiden er et kritisk inngripende i et menneskets liv – der risikoen for psykiske problemer, selvbeskadigelse og selvmordsforsøk er ekstra stor.

De anbefalt Norge på det sterkeste å stramme inn på praksisen i forhold til bruken av varetekt og isolasjon, i form av strengere lovregulering og en bedre rettslig kontroll (Danielsen og Karlsen-2007).

Høringsnotat Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) kommer som et resultat av kritikken Norge har fått angående bruken av varetektsfengsling. Her blir det reist spørsmål om hvordan man kan redusere varetektstiden og bruken av restriksjoner. Spørsmål henger nøye sammen med hvilke tiltak som bør settes i verk for å få til en hurtigere straffesaksavvikling. Hvis saksbehandlingstiden reduseres betydelig, vil også varetektstiden reduseres, blir det påpekt. Videre poengteres det at i juni 1999 etablerte departementet et eget prosjekt om hurtigere straffesaksavvikling, der det ble satt ned to arbeidsgrupper. Arbeidsgruppe 1. avga sluttrapport i juni 2000 der de foreslår at fristen for å fremstille en pågrepet person forlenges fra 24 timer til 4 dager, med formål om å gi politiet tid til å gjennomføre en viss etterforskning før fremstillingen må skje.

Arbeidsgruppe 1 anbefaler videre at det bør innføres maksimumsfrister for hvor lenge en person kan være varetektsfengslet med restriksjoner. Fristens lengde bør knyttes til strafferammen og variere fra 4 uker til 3 mnd, og fristene bør være *absolutte*. Siktete under 18 år bør aldri kunne holdes sammenhengende i isolasjon i mer enn 8 uker.

Arbeidsgruppe 2. foreslår at det innføres en regel om at hovedforhandlinger i herreds- eller byrett i forbryterstaker skal være påbegynt senest 8 uker etter saken er kommet til retten.

Oppfølgingen av arbeidsgruppens forslag er høyt prioritert i departementet, dette ble utarbeidet i år 2000 (Justis- og Politidepartementet - Ot.prp.nr.81- 1999-2000). Det er pr. i dag lenge siden år 2000 men lite tyder på at det har skjedd noen store endringer siden arbeidsgruppens uttalelser.

I følge NRK nyhetene 18.11.2008, har en fange sittet i varetekt med isolasjon i over et år. Politiets sikkerhetstjeneste (PST) mener det fare for bevisforspillelse og han har nettopp blitt varetektsfengslet for en ny periode (NRK nyheter - 18.11.08).

Av den nye St.meld. nr.37 av 2007-2008, s 140 poengteres det at varetekt er et nødvendig tvangsmiddel som politi og påtalemyndigheter kan benytte i forbindelse med etterforskning. Videre skrives det at varetektsfengsling er en stor belastning, og det personlige presset er ofte større en ved frihetsberøvelse etter at dommen er falt. Kriminalomsorgens viktigste oppgave når det gjelder varetektsinnsatte over tid er å forebygge og avhjelpe skadelige virkninger av isolasjon. Dette skal i første og fremst skje gjennom menneskelig kontakt og meningsfylte aktiviteter. Intensjonene i den nye St. meld. Nr 37 er gode men enda større er kanskje viktigheten med å få det til å fungere i praksis, viss Norge skal fortsette sin utstrakte bruk av varetekt (St.meld. nr. 37 av 2007-2008). Videre i oppgaven vil jeg rette fokuset mot fengselsbetjentens rolle i fengselet.

5.0 Hvem ivaretar fangen under varetekt og isolasjon?

Varetektsperioden er preget av stor uforutsigbarhet om fremtiden, den er preget av ensomhet, frustrasjon og skyldfølelse. Det at man stenger inne og isolerer et menneske, kan ikke gi et godt utgangspunkt for videre progresjon.

Goffman(1967) hevdet at fangene utsettes for en rekke krenkelser innad i institusjonen, med krenkelsesprosessen mener Goffman skjer forandringer med individet når det innlemmes i den totale institusjon. Institusjonen tilstreber seg en forandring av personligheten, og for å få dette til bryter den ned individets selvbilde (Goffman - 1967).

I Norske fengsel i dag er det først og fremst fengselsbetjenten som innehar rollen som kontaktbetjent, den som har direkte kontakt fanger som sitter på varetekt og isolasjon. Denne har hovedansvar og er kontaktpersonen til fangen. Både sikkerheten og omsorgsoppgaven krever en god del faglig og praktisk erfaring og er krevende med tanke på problematikken til den enkelte fangen.

Fengselsbetjenten skal støtte og motivere den fangen til å arbeide målrettet med sitt opphold i fengselet og har følgende hovedoppgaver:

- Gi den innsatte informasjon om fengselet, samt rettigheter og plikter.
- Kartlegge innsattes problemer, ressurser og behov snarest mulig etter innsettelse.
- Støtte og motivere den innsatte til å arbeide konstruktivt med sitt opphold i fengselet.
- Være et bindeledd mellom innsatte og fengselet for øvrig.
- Medvirke i fremtidsplanleggingsprosessen og jobbe mot løslatelse (Storvik, B-2003).

Fengselsbetjenten skal kunne gjennomføre individuelle samtaler, samt hjelpe med eventuelle saksbehandling saker. Og i samtaler med den innsatte skal kontaktbetjenten bl.a. fokusere på innsattes kriminalitet og livsførsel, får å kunne få til endringsarbeid og motivere han til å arbeide målrettet gjennom. Denne rollen kan fort bli vanskelig, da han på den ene siden skal ivareta sikkerheten i fengselet, med inn og utlåsning, visitering, urinprøvetaking osv. På den andre siden skal betjenten ivareta en hjelpe- og omsorgsrolle og ha utvidet veileder ansvar for innsatte. Denne oppgaven kan sees fra en sosialarbeiders ståsted umulig og på mange måter håpløs frustrerende. Menneskene det er snakk om er i en særs vanskelig livssituasjon, har kanskje en sammensatt problematikk innen rus og psykiatri, og mange er nederst på rangstigen i samfunnet. Da er det altså slik at en for tildelt en kontaktbetjent som skal utfylle alle behov og i tillegg jobbe med en av de viktigste delene innen et lukket fengsel; ”sikkerheten”. Jeg vil videre belyse kontaktbetjentens arbeid i varetekt.

I tillegg til kontaktbetjenten benytter fengselsinstitusjonen seg av ekstern arbeidskraft i form av ekstrabetjenter, som kan være vikarer uten fengselsskole i høytider og om sommeren .

Tross mye sporadisk jobbing utfører de oppgaver til kontaktbetjenten. Det er store krav til den faglige kvaliteten på rehabiliteringsarbeidet, som er nedfelt i straffegjennomføringsloven.

5.1 Kontaktbetjentarbeidet i varetekt

Frihetsberøvelsen ved innesperring er samfunnets mest inngripende tiltak i et menneskes liv. Ifølge Goffman (1967) sin teori om den totale institusjonen, kjennetegnes den totale institusjonen av låste dører, piggrådger eller geografisk isolering. Et stort antall mennesker er isolert fra resten av samfunnet for en viss tid, med formål som i et fengsel om at fangene skal bli lovlydige borgere. Det er ikke uvanlig at den varetektsinnsatte har problematikk knyttet til alkohol, narkotikamisbruk og psykiske lidelser ved pågripelse. Belastningene er ekstra store ved restriksjoner som fullstendig isolasjon. Den psykiske

påkjenning ved langvarig isolasjon kan danne et grunnlag for mistillit til et system som skal rehabilitere deg. Det kan skape en hatfølelse hos fangen, som skaper en distanse mot enhver form for påvirkning. Varetektstiden kan være skyld i at både innsatte og ansatte stigmatiserer hverandre. Nyanser i begge grupper kan fort forsvinne, det blir fengselsbetjenter uten ansikter og innsatte som ser like ut. Liten menneskelig kontakt, faste rutiner og usikkerhet er blant de elementer som gjør forholdene på varetektsavdelingen mekaniske. Betjenter går samme runder hele tiden, dørene blir åpnet og låst ganske fort uten at betjentene registrerer noen forskjell mellom cellene. Det er ikke mange som har så gode kunnskaper om innholdet i varetekten eller dens konsekvenser, utenom de som jobber tett opp til fangen, i denne sammenheng er kontaktbetjenten en viktig person.

Målet med kontaktbetjentordningen i varetekt er å knytte og opprettholde personlig kontakt med den innsatte slik at en får mulighet til å følge opp innsattes problemer, behov og ressurser.

Ut fra denne målsettingen er noen av kontaktbetjentens viktigste arbeidsoppgaver er:

1. Å knytte personlig kontakt, slik at den innsatte har en bestemt betjent å forholde seg til når det gjelder personlige og praktiske problemer (særkontakt).
2. Å kvalitetssikre at innsatte får den oppfølging han skal ha.
3. Å ha et hovedansvar for koordinering og være et bindeledd i forhold til oppgaver som involverer flere aktører.

Kontaktbetjenten skal gjennom motiverende samtalem metode, motivere til endring, gjennom å være kontaktperson i henhold til spørsmål som gjelder personlige og praktiske problemer. Dette kan virke tilsynelatende veldig bra, men for å være kontaktbetjent må man være fast ansatt, og som går i turnus, noe som medfører at man jobber sporadisk. Innsattes problemer, særlig i inntakstfasen, er gjerne akutte og må løses raskt. Man har ikke alltid tid til å vente på at kontaktbetjenten kommer på jobb for å få løst problemer som oppstår, fangen er i prinsippet pris gitt den som er på jobb.

En annen grunn til at det tradisjonelt har vært vanskelig å få til en velfungerende kontaktbetjentordning i varetekt er at mange av de innsatte sitter relativt kort tid, samtidig som det alltid er usikkerhet med hensyn til løslatelse etc. Man kan med rette påstå at mange innsatte i varetekt har en spesiell god bruk for en kontaktbetjent, både for å få informasjon og hjelp med forskjellige saker og det er viktig å ha en bestemt, profesjonell person å forholde seg til i en situasjon preget av usikkerhet. Fangene selv forteller selv at de

ønsker å ha én bestemt tilsatt, en kontaktbetjent, å samarbeide med. Ifølge varetekts-
håndboken (2007) kan en ikke ha et system som legger alt ansvaret for oppfølgingen av
varetektsinnsatte på kontaktbetjentene. Milepælene i innkomstfasen må gjennomføres av de
tilsatte som er på jobb, oppgavene som hører til mottak i fengselet og innsettelse på cella, må
utføres der og da.

En har ofte sett eksempler på at oppgaver ikke har blitt utført fordi kontaktbetjenten ikke har
vært til stede, og ingen andre har tatt ansvaret for dem (håndbok i varetektsarbeid - krus,
2007).

Sett ifra profesjonsutøverens ståsted er viktig og bygge gode relasjoner og få et tillitsforhold
som går begge veier. Dette er noen av grunnsteinene i sosialt arbeids utdannelsen, respekt og
forståelse for enkeltindividet, uansett situasjon. For profesjonsutøveren er ferdigheter innen
kommunikasjon grunnleggende i alt arbeid med mennesker, gode kommunikasjonsferdigheter
dreier seg også om å kunne leve seg inn den andres verden, å sette seg i den andres
virkelighetsopplevelse (Røkenes, Hanssen, - 2002).

Ifølge Bente Lindbæks (2004) bok kommunikasjonsverksted i sosialt arbeid utaler hun at *”Er
det ikke avgjørende for oss mennesker å bli sett og å bli bekreftet, og er det av grunnleggende
betydning å bety noe for andre og få en opplevelse av å være verdifull?”* (Lindbæk-2004).
Ser man det ut ifra disse synspunktene , ser man tydelig hvor vanskelig denne dobbeltrollen
for kontaktbetjenten kan være i praksis. Kontaktbetjentene blir til tider satt i etiske dilemma
der han/hun som fagperson er nødt til å spille en dobbeltrolle, sikkerheten på den ene siden og
omsorgsarbeidet på den andre siden. Ifølge Goffman (1967) opptrer individet i den forstand at
vi spiller roller i gitte sammenhenger. En opptrer i den forstand at ens adferd vises
”frontstage” mens en kan representere mer en viser ”backstage”. En handler gjerne ut i fra en
betraktning av andres betraktninger, styres av situasjonen en står i (Goffman-1967).

Fangen som sitter i varetekt har få muligheter og liten påvirkningskraft i sitt eget liv, og er
dermed totalt avhengig av sin kontaktbetjenten. Denne måten å ivareta fangen på kan man
stille kritiske spørsmål til. Det kan fort bli er en vid oppgave som i mange tilfeller kan vise
seg håpløs og gjennomføre tilfredstillende. Dette selv om kravene om hva som skal være i
fokus tydeliggjøres i straffegjennomføringsloven.

5.2 Økt delegering av oppgaver til kontaktfengselsbetjent

Etter de nye føringene om økt sikkerhet i norske fengsler kom med straffegjennomføringsloven i 2002, hevder fangene at soningsforholdene er blitt hardere og tyngre, og fremtiden er blitt mer usikker og uforutsigbar. Det er blitt dårligere kontakt med betjentene - som følge av ressursmangel og økt fokus på sikkerheten. Når regelverket blir strengere, påvirker det tilliten mellom fanger og betjenter i negativ retning, og dermed også den dynamiske sikkerheten.

Ifølge Finstad (1980) ligger det i selve yrkesrollen at det lett kan utvikle seg et motsetningsforhold mellom fange og betjent. Kontaktbetjenten står i en vanskelig mellomstilling, han/hun skal utføre institusjonens ordre og ønsker, samtidig ha en nær dagelig nær kontakt med fangen. Lojaliteten trekkes i begge retninger (Finstad og Gjetvik-1980). Undersøkelser viser at det er i alles interesse at betjentene får en mulighet til å være omsorgsrettede og hjelpende. Betjentene har et stort ønske om å være ”*snille og greie*”, og blir frustreres over at det ikke er nok tid til å kunne ta seg av de svake og utsatte fangene. Ifølge Goffman(1967) er det ikke gjort i en håndvending å tilpasse seg fengselslivet, tilpasningen kan ta mange former. Goffman nevner tilbaketrekking, opprør og stor frustrasjon som typiske reaksjonsmåter for fanger som lever innenfor totale institusjoner (Goffman-1967).

Betjentene føler at de ikke får tid til å gjøre kontaktbetjent arbeidet på en ordentlig måte, og mange betjenter mener at forholdene ikke er lagt til rette for at de skal kunne oppfylle denne rollen skikkelig. Relasjonsutfordringer bygger på kontaktbetjenters og fangenes opplevelse av situasjonen, med hensyn både til faglige, etiske, praktiske og holdningsmessige problemstillinger. Sett ifra fangenes side kan kontaktbetjentordningen være til god nytte, hvis en kan få det til å fungere. Relasjonsbygging og samarbeid mellom betjentene og fangen er viktig. Ut fra fangens perspektiv er motsetningsforholdet mellom kontroll og omsorg vanskelig å overskride. Med den nye straffegjennomføringsloven og mye mer fokus på kontroll oppstår det fort et tillits- og trygghetsproblem i relasjonen mellom fanger og betjenter (Mathiesen- 2006). Med en slik vanskelige dobbeltrolle som kontaktbetjenten har i dag ser man kanskje behovet for et tverrfaglig samarbeid med andre faggrupper, for eksempel miljøarbeidere med sosialfaglig bakgrunn.

Nedfelt i den nye Stortingsmeldingen nr. 37 (2007-2008) , §18.6, er det nye føringer om krav til kompetanse og utdanning i fokus. Fengselsbetjenten har pr. i dag en ikke uproblematisk dobbeltrolle som *både* kontrollør og hjelper. De nye føringene åpner for bruk av tilsette med en sosialfaglig utdanning på høyskole nivå. Den sosialfaglige bakgrunn synes i stor grad å

være tilpasset fremtidens kriminalomsorg, som i større grad baserer seg på tverrfaglig samarbeid og rehabilitering av fangen (Stortingsmelding nr 37-2007-2008).

5.3 Sosialfaglig innblikk

Sosialfaglig kompetanse er klart relevant sett ut fra politisk – administrativt perspektiv innen kriminalomsorgen i dag. Spesielt viktig er det at en slik kompetanse kan komme inn tidlig i varetekt og isolasjonsperioden. Ifølge Goffman(1967) skjer det forandringer med individet når det innlemmes i den totale institusjonen. Han mener institusjonen og innesperringen tilstreber seg forandringer av personligheten og bryter ned personens selvbilde.

I sosialt arbeids ånd er det helhetsorienterte arbeid viktig, for å få en bredest mulig forståelse av, i denne sammenheng, fangens situasjon og hva som skaper problemer. Arbeidet rettes mot å bidra til forebygging og hjelp til selvhjelp. Verdigrunnlaget i sosialt arbeid bygger på å bedre klientens livssituasjon eller redusere sosiale problemer på individ og samfunnsnivå. Sentrale verdier i møte med klienten ifølge Compton og Galaway(1984), er at klienten er et unikt menneske og respekten for klientens menneskeverd står sentralt i sosialt arbeid. Klientens selvbestemmelsesrett er viktig, og i møte med denne får sosialarbeideren mer kunnskap om klientens situasjon. Sosialarbeider har gjennom etisk refleksjon og teori kunnskap grunnleggende fundamentet for å kunne hjelpe klienten videre i en vanskelig livssituasjon (Hutchinson, Oltedal-2003).

Sett fra sosialfaglig perspektiv er ” visjonen ” i straffegjennomføringsloven et godt utgangspunkt for rehabilitering og tett oppfølging av fangen fra dag en av. Tilbakemeldinger fra pårørende signaliserer behovet for flere samarbeidspartnere, og at i dag er det noe avstand mellom teori og praksis.

I et eksempel fra BA, mandag 29.09.2008, skriver en mor om sin sønn som sitter i varetekt.”
Min sønn var oppmeldt til flere eksamener og trengte å få bøkene sine, jeg som mor tenkte det måtte være nyttig og meningsfylt og lese når han sitter på isolasjon. Etter avtale ble koffert med bøker og klær innlevert ved politihuset. Ved første besøk i fengselet 3 uker etter, får jeg vite at kofferten med bøker og klær aldri er blitt overlevert. En hel dag med etterlysning av kofferten hjelper ikke. To dager senere lar den seg oppspore i fengselets kjeller. Så et nytt sjokk, det vedtaes fire nye uker i varetekt. Det betyr avlyste eksamener, et tapt år av studiet, tapt bolig, ikke noe studielån. Videre påpeker hun at med et familiemedlem

som har overtrådt straffeloven, gjelder ingen regler om innsynstrett, informasjonsplikt eller klagerett som vi er vant til i det moderne samfunn. Her har politi og rettsvesen all kontroll.” (Bergen Arbeiderblad-29.09.08-Ungdommer i varetekt). Dette kan kanskje linkes til Foucault - (1999), som mener dagens fengsel er et uttrykk for en overvåknings og disiplineringsteknikk, for bedre å ha kontroll over og beskytte samfunnet for en gruppe mennesker (Foucault-1999). Med føringene som er nedfelt i den nye stortingsmeldingen nr.37 åpner dette muligens for at personer med sosialfaglig kompetanse får arbeidsoppgaver/ arbeidsområde innenfor kriminalomsorgen. Dermed kan han/hun bruke sin kompetanse og sitt verdigrunnlag som et viktig bidrag i å hjelpe fanger som sitter på varetekt og isolasjon.

6.0 Avslutning

I denne oppgaven har jeg forsøkt å belyse temaet om varetekt og isolasjon. Med en økning i fangetallet de senere år medfører det at mange til en hver tid sitter i varetekt og isolasjon. Først i denne oppgaven har jeg en utbrodering av det teoretiske fundamentet i oppgaven, for å få en bredere forståelse av temaet varetekt og isolasjon. Frihetsberøvelsen ved innesperringen er et av de mest inngripende tvangsmiddel vi har i Norsk rett. Frihetsberøvelsen kan være en stor belastning for den enkelte, og belastningene kan sees som ekstra store dersom varetekten knyttes opp mot restriksjonen om full isolasjon. Jeg har i oppgaven gjort rede for og diskutert fengsels institusjonen som oppbevarer fangen i varetekt/isolasjons perioden.

Videre i oppgaven har jeg tatt for meg og gjort rede for begrepene varetekt og isolasjon, og med et økende antall innsatte, der i blant mange unge mennesker, kan man stille seg kritisk til den utstrakte bruken av varetekt og isolasjon, sett ifra en profesjonsutøvers ståsted. Med klare signaler fra FNs tortur – overvåkningskomité, blir det viktig å vurdere denne type metode man bruker, på medborgere som på et eller annet tidspunkt skal integreres i samfunnet igjen.

Etter hvert som jeg er blitt mer og mer kjent med temaet og gått litt mer i dybden av problemstillingene har jeg forstått at institusjonen fengselet, som oppbevarer den innsatte under varetekt/ isolasjonsperioden er delegert et stort ansvar. Sett ut fra et sosialpolitisk synspunkt hevdes det at fengsel kan forsvares, i form av at det skal være et hovedfokus på rehabilitering fra dag en. Den sosialpolitiske visjonen om rehabilitering bygger på at livet bak murene skal gjenspeile mest mulig livet ute i samfunnet, med tanke på at den enkelte skal tilbakeføres til samfunnet. Dette kan sees som litt vanskelig å forstå og ikke minst med tanke på hvordan rehabiliteringen fra første dag er gjennomført med 23 timers isolasjon på cellen.

Visjonen er i utgangspunktet god, men det kan se ut som om det er en glip mellom teori (straffegjennomføringsloven) og praksis (dagens rehabilitering i fengselet), noe jeg har forsøkt å diskutere i denne oppgaven. Den fengslede er i varetekt/isolasjonsperioden, som i enkelte tilfeller kan være langvarig, prisgitt fengselsinstitusjonen og dens ansatte.

Videre i denne oppgaven har jeg har forsøkt og belyse fengselsbetjentens rolle. Siden det i hovedsak er fengselsbetjenten som pr. i dag har en dobbeltrolle (sikkerhet og omsorgsarbeid) kan oppgaven fort bli stor. I en slik rolle som fengselsbetjenten har kan man fort få en følelse av at man ikke strekker til og at det oppstår et dilemma mellom disse rollene. Her er det viktig med et godt teoretisk fundament, kompetanse og tett oppfølging, skal man lykkes i å hjelpe den enkelte innsatte. Sett fra en profesjonsutøvers ståsted virker denne oppgaven nesten umulig å gjennomføre på en tilfredstillende måte.

7. 0 Litteraturliste

Danielsen, T og Karlsen, K. (2007) *Kvalitet i varetektsarbeidet: Del 3: Noen perspektiver på varetekt*

Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS, Oslo.

Finstad, L og Gjetvik, AL. (1980) *Varetektsfanger forteller*

Universitetsforlaget, Oslo- Bergen – Tromsø

Finstad, L og Høigård, C (red). (2007) *Kriminologi*

Pax Forlag A/S, Oslo

Foucault, M. (1999), 3 utgave. *Overvåkning og Straff*

Gyldendal, Oslo

Goffman, E. (1967) *Anstalt og menneske*

Jørgen Paludans Forlag, Danmark

Halvorsen, K. (2002). *Forskningsmetode for helse og sosialfag*

Cappelen Akademiske Forlag, Oslo

Hutchinson, G,H og Oltdal,S (2003). *Modeller i sosialt arbeid*

Universitetsforlaget, Oslo

Lindebæk, B. (2004). *Kommunikasjon – verksted i sosialt arbeid*

Høyskoleforlaget A/S, Oslo

Mathiesen, T. (2007). *Kan fengsel forsvares?*

Pax Forlag, Oslo

Norges Lover. (2006). *Lovsamling for Helse og sosialsektoren 2006 – 2007*

Gyldendal Akademiske, Oslo

Oltedal, S (red), (2005). *Kritisk sosialt arbeid*
Gyldendal Akademiske, Oslo

Rettstøl, N, Ekeberg, Ø, Mehelum, L. (2002). *Selvmord*
Gyldendal Norske Forlag, Oslo

Repstad, P. (2007). *hva er SOSIOLOGI*
Universitetsforlaget, Oslo

Røkenes, O, H, Hanssen, P, H. (2006). *Bære og Briste*
Fagbokforlaget Vigmostad & Bjerke, Oslo

Schiefloe, P, M. (2003). *Menneske og samfunn : innføring i sosiologisk forståelse*
Fagbokforlaget, Bergen

Stortingsmelding nr. 37. (2007-2008). *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*
Det Kongelige Justis – og Politidepartement, Oslo

Storvik, B, L. (2003). *Straffegjennomføring etter lov av 18. mai 2001 nr.21*
Høyskoleforlaget A/S, Kristiansand

Østerberg, D. (2003). *Sosiologiske nøkkelbegreper*
Cappelens Forlag, Oslo

Artikler

Gamman, T, (2001). *Om bruken av isolasjon under varetektsfengsling*
Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskap, København

Øydegaard, J, (2007). *Varetektsens formål og betydning*
Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS, Oslo

Internettkilder

<http://www.nrk.no/nyheter/1.4006319>

18.11.2008 kl. 2030

<http://www.regeringen.no/nb/deb/jd/dok/regpubl/19992000/Otprp-nr-81-1999>

03.01.2009 kl 1445

Avisartikler

Bergen Arbeiderblad, publisert: Mandag 29. 09.2008. *Ungdommer i varetekt, s. 23 – del 2*

Verdens Gang, publisert: Onsdag 08.10.2008. *Straff som virker, s. 47*

Bergens Tidende publisert: Tirsdag 10.02.2009. *Psykisatri på det mest groteske, s. 19 - del 2*